

Praeivių žuvų būklės monitoringas Rytų Lietuvos upėse

Santrauka

Baltijos lašiša ir šlakys nuo seno yra laikomos vertingomis žuvimis ir yra svarbus verslo objektas visose Baltijos jūrą supančiose valstybėse. Šių žuvų išteklių būklė Baltijos jūroje priklauso nuo verslinės žvejybos intensyvumo, dirbtinio veisimo ir natūralios reprodukcijos lašišinėse upėse. Ypatingą svarbą daugeliui Baltiją supančių valstybių turi lašišų išteklių kitimas, kuris siejamas su žmogaus ūkine veikla - tikrų lašišinių upių praradimu. Dar šimtmečio pradžioje Baltijos lašiša reguliariai neršdavo 80-120 upių. Apytiksliai, natūrali reprodukcija kasmet siekdavo nuo 8 – 10 milijonų rituolių. Pastaruoju metu tiki 20 iš daugelio anksčiau buvusių didesnių lašišinių upių dabar tinkamos nerštui (Bengtsson, 1999).

Kai 1990 m. lašišų jauniklių mirtingumas daugelyje žuvivaisos įmonių pasiekė kritinę ribą 90%, o Baltijos lašiša atsidūrė ties išnykimo riba, tarptautinės organizacijos: tarptautinė jūros tyrimo taryba (ICES), Helsinkio komisija (HELKOM), švrios Baltijos koalicija (CCB), pasaulinio Gamtos fondas (WWF), tarptautinės Baltijos jūros žvejybos komisija (IBSFC) 1997 m. Varšuvoje parengė Baltijos lašišos išteklių atkūrimo planą "Lašiša 1997 – 2010". Atsižvelgiant į šios problemos svarbą, Lietuvoje taip pat buvo paruošta lašišos atkūrimo ir apsaugos programa 1997 - 2010 metams, kurioje numatytos svarbios priemonės lašišinių žuvų ištekliams pagerinti. Lietuvoje nuo 1999 m. pradėtas lašišų ir šlakių jauniklių monitoringas ir šių vertingų žuvų veisimo darbai.

Lašišų ir šlakių jauniklių gausumas priklauso nuo upių hidrologinių sąlygų, neršto ir veisimo efektyvumo, migracijos kelių ir nerštaviečių apsaugos. Neries upėje lašišų ir šlakių jaunikliai aptinkami nuo Žeimenos upės įtekėjimo iki Žiežmaros žiočių. Lašišų jaunikliai 2006 m. buvo sugauti 3 monitoringo stotyse. Jų gausumas kito 0,17 – 0,33 ind./100 m² ribose (vid. tankis Neryje - 0,08 ind./100 m²). Lašišų jauniklių gausumas didesnis buvo Neries intakuose: Vilnioje – 3,12 ir Vokėje – 0,8 ind./100 m².

Žeimenos upės natūralios kilmės lašišų jauniklių tankis padidėjo iki 2,58 ind./100 m². Lašišų jauniklių didžiausias gausumas šioje upėje yra žemiau Pabradės miestelio - 5,5 ind./100 m². Šlakių jauniklių gausumas Žeimenos baseine yra 3,05 ind./100 m².

Šventosios baseine lašišų jaunikliai gausiau aptinkami tose vietose, kur buvo atliekami įžuvinimo darbai. Šventosios upės žemupyje - 12,7 ind/100 m² (vidurkis – 4,50 ind/100 m²). Siesartis ir Virintos upėse lašišų jaunių gausumas sumažėjo ir siekia vidutiniškai - 1,21 ir 0,14 ind/100 m². Natūralios kilmės ir išleidžiamų jaunių lašišų rituolių produkcija 2006 m. Pietryčių Lietuvos upėse sudaro apie 5692 individus.

Lašišų ir šlakių jaunių išleidimo į upes rezultatai yra gana įvairūs. Nustatyta, kad įžuvinimo efektyvumas mažose upėse yra daugeli kartų didesnis negu didelėse upėse. Tyrimo rezultatai rodo, kad Vilnelės, Siesarties, Dubysos, Vokės ir kt. upėse lašišinių žuvų tankis pradėjo didėti dėka dirbtinio veisimo pastangų ir jau pastaruosiu metu sugrįžtančių ir natūralios kilmės neršiančių žuvų.

Žeimenos upėje nustatytas labai aukštas neršto efektyvumas - aptikti 124 lašišų/šlakių lizdai, jų kiekis padidėjo 22,5 %. Vidutiniškai Žeimenos upėje lašišų ir šlakių lizdų tankis šiais metais pasiekė 4,1 lizdo/km, šie rodikliai buvo pats didžiausias per visą tyrimo laikotarpį. Tuo tarpu kitose monitoringinėse upėse nerštaviečių tyrimo rezultatai buvo prastesni. Meros upėje užregistruoti palyginti aukšti, tačiau truputi žemesni, kaip praėjusiais metais. Siesartis upėje lašišinių žuvų neršto efektyvumas lyginant su praėjusiais metais pablogėjo, 37- 36%, o Vilnios upėje lašišinių žuvų neršto efektyvumas pablogėjo- 35 - 38 %.

Gauti rezultatai parodo lašišinių žuvų populiacijos būklę Ritų Lietuvos upėse, jaunių paplitimą ir gausumą bei neršto efektyvumą. Remiantys tyrimo duomenimis išvados ir rekomendacijomis yra kryptingai ir efektyviai organizuojami lašišinių žuvų atkūrimo darbai Lietuvoje. 2006 m. lašišinių žuvų būklės tyrimai Rytų Lietuvos upėse vykdyti pagal sutartyje numatytas sąlygas: ištirtos 20 įvairaus dydžio lašišinio tipo upės (Neries, Žeimenos, Šventosios ir Merkio baseinuose). Rezultatai ir išvados pateikiami ataskaitoje.

Temos vadovas: VU Ekologijos instituto

vyr. m. d. dr. V. Kesminas.